

Полтавщина на історичних паралелях

Людмила ПЕРЕДЕРІЙ, краєзнавець
Віталій СКОБЕЛЬСЬКИЙ, журналіст

Нині, коли знову немало розмов про адміністративно-територіальну реформу, нам не гріх згадати й історію. Ось стара карта Полтавської губернії... Дух перехоплює! На півночі Полтавщина мала прямий вихід до нинішнього українсько-російського кордону, межуючи з Курською губернією. На півдні полтавські землі починалися по Дніпру аж від... Херсонщини. Хоча це й була невелика ділянка, однак погляньте на сучасну карту й уявіть, що Полтавщина і Херсонщина – сусіди! Ромни, Прилуки, Переяслав (Переяслав-Хмельницький), Золотоноша, Костянтиноград (Красноград) – усі ці міста теж належали до Полтавської губернії. Це нині Бориспіль – повітряні ворота країни, а 200 років тому це було окраїнне селище губернії – волосний центр Переяславського повіту.

42

Карта 90-х років XIX – початку XX століть

Населення об. стат. (у тис.) – 3,3871,1
У повітах – 3,063,5
У містах – 323,6

Повіти: нас. (у тис.)

1. Полтавський	214,7
2. Гадяцький	168,0
3. Зіньківський	158,8
4. Золотоніський	262,8
5. Кобеляцький	264,4
6. Костянтиноградський	286,5
7. Кременчуцький	219,1
8. Лохвицький	170,2
9. Лубенський	156,3
10. Миргородський	175,7
11. Переяславський	208,5
12. Пирятинський	187,1
13. Прилуцький	209,5
14. Роменський	192,8
15. Хорольський	199,1

Міста: нас. (у тис.)

1. Полтава	50,4
2. Гадяч	8,1
3. Зіньків	11,7
4. Золотоноша	11,0
5. Кобеляки	14,7
6. Костянтиноград	8,5
7. Кременчук	63,2
8. Лохвиця	10,0
9. Лубни	12,0
10. Миргород	11,3
11. Переяслав	16,6
12. Пирятин	9,2
13. Прилуки	22,7
14. Ромни	24,4
15. Хорол	9,6

У XVIII столітті – повіт

До 1781-го Україна була поділена на полки. Та 16 вересня того року Катерина II скасувала полковий поділ, як і козацтво. Україну поділили на три намісництва: Новгород-Сіверське, Київське та Чернігівське. Замість Полтавського полку створено Полтавський повіт, що увійшов до

Новоросійської губернії (від назви земель на півдні України – Новоросія). До неї потрапила й частина сучасних земель Зіньківського, Кобеляцького та Кременчуцького районів. До речі, Кременчук кілька разів побував на гребені хвилі. Уперше – коли 1784-го на цілих чотири роки

став центром намісництва, до якого входив і Полтавський повіт.

А вже наприкінці листопада 1796 року російський імператор Павло I видає указ, згідно з яким уся територія Полтавщини відходить до складу Чернігівської губернії, котру незабаром назвали Малоросійською.

У XIX столітті – губернія

1801-го Павла I задушили й на престол зійшов імператор Олександр I. Він намагається зміцнити царську адміністрацію, організувавши її на військовий лад. І вже 10 березня 1802 року утворюється Малоросійське губернаторство з центрами в Полтавській та Чернігівській губерніях. Цю дату й відзначають як «день народження»

Полтавської губернії. До неї належало кілька повітів, що відповідають сучасним районам області: Гадяцький, Кременчуцький, Лубенський, Пирятинський, Хорольський (через рік – ще й Зіньківський, Кобеляцький та Лохвицький) і кілька пізніше втрачених: Золотоніський (нині – Черкащина), Переяславський (Київщина), При-

луцький (Чернігівщина) та Роменський (Сумщина). Цікаво, що до Переяславського повіту входили Барішівська й Бориспільська волості – а це майже біля Києва!

У 1863 році в межах Полтавської губернії були ще й Костянтиноградський (нині – Красноградський район на Харківщині) й Миргородський повіти.

У ХХ столітті – область

Після 1917-го територіальний поділ на губернії зберігався ще кілька років. Полтавська, як і в середині ХІХ століття, була поділена на 15 повітів, а повіти – на волості.

З липня 1920 року видано Положення про сільради, які створюються в населених пунктах, де мешкає не менш як 300 осіб. У цей період Кременчук удруге потрапив на гребінь адміністративно-територіальної хвилі: в липні було створено Кременчуцьку губернію. Її повіти: Золотоніський, Кременчуцький, Хорольський, Олександрійський (раніше належав до Херсонської губернії), Чигиринський і навіть Черкаський (!). Територія Полтавської губернії відчутно зменшилася. Та ще й 27 квітня 1921 року Переяславський повіт відійшов до Києва.

А ще через рік Кременчук разом із кількома повітами «повернувся в сім'ю». Вирішили, що окремо утримувати таку губернію економічно невігодно. Тож 1923 року площа Полтав-

щини становила майже 40 квадратних верст, а кількість населення – близько трьох мільйонів осіб!

Того ж року ухвалили урядову постанову, за якою в губернії ліквідовували повіти та волості й запроваджували округи та райони під керівництвом єдиного республіканського центру. У Полтавській губернії з 14 колишніх повітів сформували сім округів: Золотоніський, Красноградський, Кременчуцький, Лубенський, Полтавський, Прилуцький та Роменський. Кількість адміністративних органів на місцях зменшилася приблизно втричі.

Губернії в Українській РСР ліквідували 1925-го. Всю Україну поділили на 41 округ. Замість Полтавської губернії утворилося п'ять округів: Кременчуцький, Лубенський, Полтавський, Прилуцький і Роменський. Полтавщині тоді передали Машівський, Карлівський, Нехворощанський, Зачепилівський та ще кілька районів. З'явилися й такі райони, як

Шишацький, Решетилівський, Котелевський, Опішнянський та ін.

З огляду на колективізацію, 1930-го також відбулися певні адміністративно-територіальні зміни: ліквідовано Машівський район, а через рік Шишацький приєднали до Диканського (нині ходять чутки, що мають зробити навпаки), Іркліївський – до Чернобаївського тощо.

9 лютого 1932 року країна перейшла на обласний і районний поділи. В Україні створили п'ять областей: Вінницьку, Дніпропетровську, Харківську, Київську та Одеську. Полтава, Кременчук і ще низка районів увійшли до складу Харківщини. А через 10 днів було утворено ще й Чернігівську область.

1937-го відбулося розукрупнення областей. Постановою Центрального виконавчого комітету СРСР від 22 вересня 1937 року утворено Полтавську область, до якої увійшли міста Полтава, Кременчук та 45 районів.

43

За німців – гебіти

Майже в такому самому складі Полтавщина існувала до початку війни. З вересня–жовтня 1941-го по жовтень–листопад 1943 року наші землі окупували гітлерівські загарбники, створивши так званий рейхс-комісаріат «Україна» з центром у Рівному. Він поділявся на генеральні округи, а ті – на округи (гебіти), що об'єднували по кілька районів. Територія Київщини й Полтавщини входила до генеральної округи «Київ», а власне Полтавщина була поділена на 12 гебітів.

Після визволення Полтавщини повернули довоєнний адміністра-

тивно-територіальний поділ. Але зміни тривали й надалі.

До 100-річчя від дня народження М. Гоголя – 1 березня 1952 року – Шишацький район перейменували на Гоголівський. 1954-го Згурівський і Яготинський райони передали Київщині. Того ж року утворено Черкаську область, до якої відійшли шість районів Полтавщини, зокрема й Золотоніський, Іркліївський та Чернобаївський. Проте у складі Полтавської області залишилися й такі райони, як Великокринківський, Градизький, Кишеньківський, Комишнянський, Лазірівський, Нехворощанський, Оболонський і Сенчанський, яких

від початку 1960-х років уже немає. На жаль, і населені пункти, котрі колись були районними центрами, з часом занепали й нині це просто великі селища.

Станом на 1 січня 1968 року Полтавська область розташовувалася на території площі 28,8 тис. квадратних кілометрів, де мешкали 1 681 тис. осіб (нині – приблизно 1 700 тис. мешканців, тож за 43 роки кількість населення зросла всього на 19 тис.). В області налічувалося 25 районів. Наразі Полтавщина перебуває в цих межах. Відтоді змінилося два покоління полтавців, котрі люблять рідний край саме таким, який він є.

Сорочинський ярмарок, 2014 рік